

פרשת פקודי

בגדי הכהונה ולבושי הפורים

הכפילות בבגדי הכהונה

בפרשות תרומה-תצווה קראנו על ציווי המשכן וכליו, ואילו בפרשות ויקהל-פקודי אנו קוראים על ביצוע הדבר. הביצוע נחלק בין פרשת ויקהל, בה מתואר עשיית המשכן וכליו, לבין פרשת פקודי בה מתוארת עשיית בגדי הכהונה, כאשר ביניהם מפריד הד"ח המסכם של משה שבתחילת פרשת פקודי¹. לאחר כל אלו כלית מלאכת יצירת המשכן, משה רבנו מברך על כך את ישראל, המשכן מוקם וספר שמות בא על סיומו. בעיית הכפילות שבין הציווי לביצוע, הן בנוגע למשכן והן בנוגע לבגדי הכהונה, מפורסמת². לחלק אחד של הכפילות התייחסו חז"ל, וראו בכפילות שבמשכן וכליו כך את כפילות המטרה והאמצעים, התוך והחוץ: בעוד שמה רבנו בציווי הקדים את הכלים למשכן, ואילו בצלאל בביצועו מקדים את המשכן לכלים³. להלן ננסה לברר את סיבת החלק השני של הכפילות – בנוגע לבגדי כהונה. כאן שווה הסדר בציווי ובביצוע, חוץ מהציץ – שבעוד שבציווי הוא מופיע קודם כותנות ההדיוטות, בביצוע הוא מופיע לאחריהן, בשל חביבותו⁴. מכל מקום השאלה עולה האם יש, בעניין הבגדים, הבדל רעיוני בין הציווי לביצוע? על מנת להשיב על כך, נעמיק תחילה במשמעותם הפנימית של הבגדים והלבושים.

משמעותו הכפולה של הבגד

מלבד התועלת החיצונית שבבגדים, טמונה בהם משמעות פנימית. כך הביא ב"שם משמואל" הביא בשם אביו בעל ה'אבני נזר' – שעניין הבגדים הוא הכיסוי על הפנימיות:

"עניין בגדי כהונה הגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה כי כל דבר פנימי צריך כיסוי ולבוש, ועל כן כהנים שהם פנימיים צריכין לבגדים..."⁵.

כעין זה כתב ב'שפת אמת':

"הגוף והמלבוש שמכסה הארת הנשמה, והוא באמת שמירה לנשמה, רק קודם החטא לא היה צריך שמירה"⁶.

באופן זה הסביר הרש"ר הירש את המלבושים שנעשו לאדם וחווה לאחר החטא, וקשר הדבר למשמעותם של בגדי הכהונה:

"...אך בינתיים נגזרה הגזירה על האדם, והצורך בלבוש נתחזק; שכן, האדמה נתקללה, ופגעי הטבע נתרבו. הלבוש מקבל איפוא משמעות כפולה – לכסות בשר ערוה ולהגן מפני פגעי הטבע. אולם, הלבוש ניתן מידי ד' אלוקים, ויש לו איפוא משמעות קדושה; בשתי בחינותיו הוא מחנך את האדם, למען ישוב למעלתו הראשונה. הוא מכסה את ערוות הגוף – וכך מזהיר את האדם לשלוט בגופו... והלבוש מגן מפני פגעי הטבע – וכך מזכיר לאדם שירד ממעלתו טרם חזר אליה. הנה הוא נברא בלא לבוש. שלום של גן עדן היה נתון בינו לבין הטבע הסובב אותו. אך עתה הוא זקוק ללבוש.

¹ מכיוון שהיו בביצוע המשכן וכליו חומרים שלא שמשו לבגדי הכהונה, הפסיק את הרצאת היצירה בדו"ח, ורק אח"כ חזר לספר על עשיית הבגדים. וראה ב'כלי יקר' שבוודאי שבאותה מידה נתן גם ד"ח על חומרי הבגדים.

² ראה 'עיונים חדשים בספר שמות' לנחמה ליבוביץ.

³ ראה ברכות נה ע"א.

⁴ שאחרון אחרון חביב, ראה 'העמק דבר' שמות לט, ל.

⁵ 'שם משמואל' תצווה תרע"ב, ד"ה 'עניין בגדי כהונה'.

⁶ 'שפת אמת' שלח תרמ"ד. וראה עוד ב'עיונים חדשים בספר שמות' לנחמה ליבוביץ עמ' 380 והלאה.

והלבוש יזכיר לו – שכל עוד עליו להתבייש בגופו, הרי עדיין לא חזר לגן עדן ועדיין האדמה 'ארורה'... ועל פי זה נבין את דבריהם של אחרים, שקראו לו בגדי כהונה, שבהם היו בכורות משתמשים בעבודתם. שכן, תפקיד הלבוש להאיר את עינינו ולקדש אותנו ככהנים ד'...⁷.
נמצא שיש משמעות כפולה לבגדים: לכסות ולהישמר מפגעי הטבע, ולהחזיר את השלום וההרמוניה לטבע. בכך מוסבר מאמר חז"ל שכותנות העור הם בגדי כהונה – משום שתפקידם הוא להעלות ולרומם את הכהנים מעל לטבע, אל הקדושה.

הדבר היחידי שאדם הראשון לא עשה בעצמו אלו הבגדים שהוא לובש, שהרי הקב"ה הלביש אותו. מכאן אתה נמצא למד שהבגד הוא: "תוספת למעשה בראשית, מעין עור שני שניתן לאדם, מעין גופניות נאצלת יותר. ויפה כתב ר' מאיר בתורתו ברצותו לדמות אדם ליוצרו: 'כתנת אור' – באשר על הקב"ה נאמר: 'עוטה אור כשלמה'⁸."

מכאן גודל ערכם של הבגדים, עד שאמרו בגמרא:
"ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול בלט'. אמר רבי יוסי ברבי חננא – כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם, שנאמר: 'המלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו'⁹.
כשם שביזה את בגדי המלכות של שאול, כך בגדיו שלו התבזו בכך שלא חיממוהו¹⁰.

לבושי הפורים

את פרקי הלבושים אנו מוצאים באישים, באירועים ובמועדים.

א. באישים – ברחל עליה נאמר בגמרא: "בשכר צניעות שהייתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהייתה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר". צניעות זו עברה גם לבניה – יוסף ובנימין¹¹. אף מידת הפרסים, להבדיל, הייתה הצניעות, כפי שאמרו בגמרא: "תניא אמר רבן גמליאל – בשלושה דברים אוהב אני את הפרסיים: הן צנועין באכילתן, צנועין בבית הכיסא וצנועין בדבר אחר¹²."

ב. במועדים – בראש חודש שאורו גנוז בעתיד, ובפורים שאורו נסתר, שהרי הוא יום חול ואין בו איסור מלאכה, אף שבפנימיותו הוא קודש¹³.

ג. במאורעות – במכירת יוסף וירידתו למצרים, שמחשבת האלוקים עליה לטובה עטויה הייתה בצער ובקושי.

בין מכירת יוסף לפורים נמתחים קווים מקבילים היוצאים מנקודות משותפות רבות, כגון מיקום ההתרחשויות – בגולה וכו'. הנקודה המשותפת השייכת לענייננו היא עניין ההסתר והלבושים העוטים את סיפורי מכירת יוסף ופורים.

⁷ רש"י הירש בראשית ג, כא. ושם המשיך בביאור מצוות ציצית וכו'.

⁸ פירוש 'בנו יעקב', הובא 'בעיונים חדשים לספר שמות' לנחמה ליבוביץ. בעומק הדבר, כל הבריאה כולה היא לבוש שבו מתלבש הבורא, כפי שנאמר (תהילים קד, ב): 'עוטה אור כשלמה', ותחילת הבריאה הנאמרת במעשה בראשית היא האור. וראה 'שבתה של ירושלים', 'לבושי שבת'.

וראה עוד בעיונים חדשים לספר שמות' בשם הע'קדת יצחק': "...וכמו שאדם ניכר בלבושו הכרה חיצונית אם סוחר אם פרש, אם פרוש (נזיר), כן התחלת הכרת נפשתינו הנעלמות היא בפעולותיהן החיצוניות, כי וודאי מהפעולות יודעו הכוחות". וראה עוד זוהר ח"ב עה ע"ב-עו ע"א.

⁹ ברכות סב ע"ב.

¹⁰ בעלי המוסר למדו מגמרא זו על חשיבות הכבוד לדומם, בבחינת: "בורא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא" (בבא בתרא צב ע"ב). וראה באברבנאל מלכים א א, א.

¹¹ ראה להלן ב'שפת אמת'.

¹² ברכות ח ע"ב, וראה עוד בחוברת: 'הדור קיבלוה', בשיחה: 'משה רבנו – טוב העין'.

¹³ וראה עוד בחוברת: 'הדור קיבלוה', בשתי השיחות הראשונות.

כאמור, הלבושים מהווים את אחת מנקודות הפורים המרכזיות. כך כמקרא: "ותשלח בגדים להלביש את מרדכי", "ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות"¹⁴. וכך בדברי חז"ל: "בהראותו את עושר כבוד מלכותו", אמר רבי יוסי ברבי חנינא – מלמד שלבש בגדי כהונה, כתיב הכא: 'יקר ותפארת', וכתבי התם: 'לכבוד ולתפארת'¹⁵. גמרא זו ביארה המהר"ל:

"...כי היה מוכן אחשוורוש בפרט לכבוד הבגדים, שהבגדים שהם על האדם הם צניעות וכבוד שהאדם מתכסה בהם, ואחשוורוש היה מוכן למידה זאת ביותר, וכמו שאמרו בפ' קמא דברכות: 'אמר רבן שמעון בן גמליאל בג' דברים אני אוהב את הפרסיים, צנועין באכילתן...'. ואחשוורוש שהיה מלך פרס ומדי ראוי לו בשביל זה מלבושי כבוד שהם הצניעות ביותר...".

משמעות מרכזיותם של הלבושים בפורים – טמונה במהות הנסתרת שבו, כפי שדרשו חז"ל: "אסתר מן התורה מנין? שנאמר: 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא'¹⁶. מכאן מרכזיות הלבושים בפורים, באשר אף הם מיסוד ההסתר, וכך ביאר בעל ה'שפת אמת':

"בפסוק 'לכולם נתן לאיש חליפות שמלות וכו' נתן כו' חמש חליפות שמלות כו'. והעניין הוא כי הפנימיות לעולם אחד, אבל המלבוש מתחלף כפי מדרגות האדם עולה ויורד... ובוודאי התועלת שבא על ידי הגלות הוא תיקון המלבוש... ויוסף נתן להם זה הדרך איך יוכלו להתלבש בכל אלה לבושים שונים, כמו שהראה להם יוסף שלא הכירוהו אם כי היה עומד בצדקו. וזה שאמרו ז"ל שרמז לבנימין שיצא ממנו מרדכי שיצא מלפני המלך בה' לבושים כו'. כי בימי אסתר היה הסתר פנים ביותר ומרדכי תיקן ה' מיני לבושים הנ"ל. [ואפשר על זה הרמז מה שמחליפן המלבושים בפורים. כי מנהג ישראל תורה]..."¹⁷.

גילוי ההסתר בפורים

יסוד הכסה וההסתר בפורים חוזר בפנים רבות – כדוגמת אי הזכרת שם ד' במגילה וגניזתו ב'מלך'¹⁸. אף מצבם של ישראל היה בבחינת הסתר – כפי שטען המן 'ישנו מן המצוות', השינה היא מצב בו שהערות של האדם מסתתרת. כזה היה אף חטאם של ישראל – לפנים, אולם בפנימיות הוא לא נגע, ומכאן הצלתם, כפי שאמר רבי שמעון בר יוחאי: "הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים"¹⁹. זהו עומקה של כניסת אסתר לחצר בית המלך הפנימית – בקשת הפנימיות. נס פורים גילה את ההסתר, וחשף את ההנהגה האלוקית, הוא שאנו אומרים בפיוט העתיק 'אשר הניא'²⁰: "להודיע שכל קוויך לא יבושו ולא יכלמו לנצח" – להודיע ולגלות את הנסתר. זוהי אף משמעותה של: 'תכלת מרדכי', שהתכלת מצביעה על מערכת סיבות נסתרת המובילה למטרה, כפי שאמרו: התכלת דומה לים, ים דומה לרקיע, והרקיע לכיסא הכבוד"²¹. מכאן יסוד האחדות בפורים. בזמן אסתר הדבר הפרטי הוא שהיה גלוי לעין – 'עם מפוזר ומפורד', ואילו הכלל היה מלובש ונעלם. על כך מצווה אסתר למרדכי: "לך כנוס את כל היהודים" – תחשפו את אחדות הכלל הנסתרת²². כזה הוא אופי חגיגות הפורים, כפי שנקבעו לדורות, ביסוד גילוי האחדות הפנימית על ידי מצוות מתנות לאביונים, המסירה את הלבושים המכסים על הכלל, כשם שהשכרות מסירה את הלבושים מעל הפרט.

¹⁴ אסתר ד, ד. שם ח, טו. וראה 'תפארת שלמה' פורים עמ' צו.

¹⁵ מגילה יב ע"א.

¹⁶ חולין קלט ע"ב.

¹⁷ 'שפת אמת ויגש תרל"ט. וראה עוד של"ה תצווה.

¹⁸ ראה מדרש אבא גוריון א, 'כטוב לב המלך ביין'.

¹⁹ מגילה יב ע"א. וראה עוד בחוברת: 'הדור קיבלוה', בשיחה: 'השינה בפורים'.

²⁰ הובא בהגהות מיימוניות הלכות מגילה א, י.

²¹ מנחות מג ע"ב.

²² אסתר ד, טז. וראה עוד בחוברת: 'הדור קיבלוה', בשיחה: 'אחדות ישראל בפורים'.

פורים בא עם הסיום, כך כל שנה, וכך בפורים הראשון בזמן אסתר – כאשר הוא בא בסיימה של תקופת הכתב, שהרי מגילת אסתר היא הספר האחרון שניתן להיכתב ולהיכנס לתנ"ך²³. הכתב הוא לבוש לדברים שבעל פה, והוא מחפה ומלביש את הרעיון באותיות ומילים. בבית ראשון התלבש ה'על פה' בכתב, ועל כן בזמנו היה עידן הכתב, אולם יש 'על פה' כזה שכוחו לא כל כך גדול כדי להתלבש, וכך היה בתקופת בית שני שהחלה בזמן אסתר אז הוסרו הלבושים. זוהי המגילה המגלה את ההסתר. בזאת גאולת פורים היא הכנה לגאולת ניסן, כפי שאמרו על סיבת עיבור אדר שני, מפני שבו מתגלה ההשגחה האלוקית בכלל²⁴.

לבושי שבת וירושלים

הלבשת כותנות העור לאדם, על ידי הקב"ה, התרחשה בערב שבת, ורמז יש בדבר שצריך אדם לכבד את השבת בכסותו²⁵. בגדים אלו הם בגדי תפארת, כבגדי הכהן הגדול, וכפי שכתב ר' צדוק הכהן: "בגדי שבת הם כמו בגדי כהונה, ויש בה קדושה להקדיש גוף הלוֹבֵשם כפי הכנת האדם והרגשתו בקדושת השבת"²⁶. כשם שלשבת בגדי תפארת כך לירושלים בגדי תפארת: "עורי עורי לבשי עוזך ציון, לבישי בגדי תפארתך, ירושלים"²⁷. חורבנה של ירושלים היה בסילוקה וקריעתה של התפארת, כפי שאומר הפסוק באיכה: "בצע אמרת"²⁸. אולם עור-אור זה, ממנו עשויים בגדי התפארת של אדם הראשון, עתיד הקב"ה לפרוש על חומות ירושלים וזיוו מבהיק מסוף העולם ועד סופו²⁹.

נמצאנו למדים³⁰:

בפרשת פקודי מתואר ביצוע הציווי על בגדי הכהונה בפירוט, אף שכבר פורט הדבר בפרשת תצווה. הסיבה לכפילות זו יתכן ונועצה במשמעותם הכפולה של הבגדים – לשמור על האדם מבחינה טכנית מפגעי הטבע, ולשמרו מבחינה רוחנית. כאלה הם בגדי הכהונה המרוממים את הכהנים לקדושה שמעל לטבע. כאלה הם אף כותנות העור שעשה ה' לאדם וחווה לאחר חטאם. על מנת להחזירם למעלתם הראשונה. את יסוד הלבושים אנו מוצאים במגוון מערכות, אולם מקום מרכזי הוא תופס בפורים. כך בלבושי מרדכי, וכך במדרש המספר שאחשוורוש לבש את בגדי הכהן הגדול. פורים יסודו הנסתר, כך הוא יום חול שקדושתו גנוזה, וכזה הוא סיפור המגילה המגלה את ההסתר – ומכאן קישרו אל הלבושים המכסים. ערנותם ואחדותם של ישראל הייתה אז גנוזה בסתר, ועל כן נגזרה עליהם כליה, אולם כשם שהחטא היה רק בחיצוניות כך הגזירה, ובהיגלות הפנימיות התבטלה הגזרה. כך בזמן אסתר שציוותה לחשוף את האחדות הנסתרת – 'לך כנוס את כל היהודים', וכך כל שנה במתנות לאביונים ובשכרות עד דלא ידע. אף זמנו של הפורים – בסוף עידן הכתב, ובסוף כל שנה, נובע מכך, בהסתר לבוש הכתב העוטה את הדברים שבעל פה. בגדי השבת הם ככותנות העור-אור, וכבגדי הכהונה המקדשים את האדם, וכאלה הם לבושי תפארת ירושלים שעתידי הקב"ה לפרוש על חומותיה וזיוו יבהיק מסוף העולם לסופו³¹.

²³ ראה יומא כט ע"א.

²⁴ ראה מגילה ו ע"ב.

²⁵ ראה 'תורה שלמה' בראשית עמ' פג אות קפב, בהערות.

²⁶ ליקוטים, נדפסו בסוף פוקד עקרים.

²⁷ ישעיהו נב, א.

²⁸ ב, יז. וראה 'איכה רבה' א, א: "קרע שיראין שלו".

²⁹ ראה בבא בתרא עה ע"א. וראה עוד 'שבתה של ירושלים', 'מלבושי שבת'.

³⁰ תוספת זו הינה מדברי העורך.

³¹ שיחה זו נאמרה בשנת ה'תש"ל.